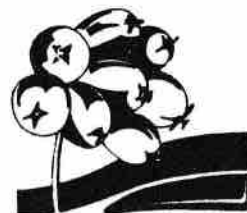

De Rosdoek

nr 32

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

HEEMKUNDEVERENIGING 'DE HOOGЕ DORPEN'
VESSEM WINTELRE KNEGSEL

D E R O S D O E K

Aflevering 32

Mei 1984

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.
H. Backbier, Heike 6, Vessem.
Mevrouw Th. Cools-Van Son, Antwerpsebaan 9,
Knegsel.
H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.
A. Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.

De volgende Rosdoek verschijnt in aug. 1984.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 juli
1984 op het adres van de redactie.

Van de bestuurstafel

Het doet me veel plezier dit rubriekje ditmaal te kunnen beginnen met het uitspreken van onze voldoening over enkele biezonder goede lezingen die we de laatste maanden mochten organiseren en waarvoor ruime belangstelling bestond. Zowel de lezing van de heer Ch. Leva, uit Brussel, "Luchtfotografie en geofysische prospectie" als die op 22 maart jl. van de heer Janssen uit Sevenum, over de Peel, waren goed verzorgd en interessant.

De actieve studiegroep Kapellen en wegkruisen heeft haar inventarisatie afgesloten. De beschrijvingen van alle objecten is gereed en het geheel kan naar de drukker. Met het oog op de financiële kant hiervan moet echter hiermee nog even worden gewacht.

Niettemin wil het bestuur reeds nu iedereen die hieraan heeft meegewerkt bedanken voor de geleverde inzet.

We komen hierop nog nader terug.

Met de Heemkring Lommel -België- is onlangs contact geweest om te komen tot een onderlinge uitwisseling.

Het ligt in de bedoeling dat de leden van de Belgische Kring op zondag 1 juli a.s. een bezoek brengen aan onze Zaligheden. Het door ons te brengen tegenbezoek is gepland in 1985.

Het is al weer heel wat jaren geleden dat wij onze buurkring, over de grens, bezochten. Zij die toen hieraan hebben deelgenomen zullen zich ongetwijfeld de sterk van elkaar verschillende onderdelen van het programma voor die dag herinneren.

Het programma dat voor het bezoek van Lommel -globaal- is vastgesteld omvat de ontvangst op en de bezichtiging van de markt te Eersel, een bezoek aan Bergeyk met RK. Kerk en Eicha-museum en een bezoek aan de prehistorische grafheuvels van Toterfout en Halve Mijl.

De voorbereidingen voor de foto-tentoonstelling vorderen. Op korte termijn zal met de werkzaamheden hieraan kunnen worden begonnen. De bedoeling zit voor om de ontwikkeling van onze directe woon- en leefomgeving door de tijd heen, in beeld te brengen, zichtbaar te maken. Anders gezegd: het Kempische dorp uit het einde van de 20e eeuw kan er onmogelijk meer uitzien als dat van de 18e eeuw. Maar een dorp of een boerderij waarin de oude en nieuwe ontwikkelingen op een harmonische manier samengaan, weerspiegelt de rijkdom van zijn geschiedenis in het uiterlijk. Ook hier verneemt U nog meer van.

De reeds eerder besproken cursus algemene heemkunde ondervindt moeilijkheden bij de opzet. Het vinden van de juiste mensen die deze cursus kunnen geven valt niet mee. Momenteel wordt nagegaan of een samenwerking hiertoe met het streekarchief Eindhoven tot de mogelijkheden behoort. Het ziet er naar uit dat dit gaat lukken. De cursus zou dan in het komende najaar gegeven worden. Wij vertrouwen er op dat wij U in een volgend nummer iets definitief hierover kunnen mededelen.

Van woensdag 8 tot en met zaterdag 11 augustus a.s. wordt in Den Dungen het 36e Werkkamp van Brabants Heem georganiseerd. Dit kamp kreeg als motto mee: "We keren onze kant aon". Het raamprogramma hiervoor is intussen gereed gekomen en het geheel beloofd een erg gevarieerd kamp te worden. Er zijn twee fietsdagen gepland in de directe omgeving van Den Dungen terwijl de zaterdagmorgen wordt besteed om wandelend deze plaats te verkennen. Graag vraag ik ook aan de jongeren uit onze Kring, de aandacht voor deze activiteit van Brabants Heem. Het is werkelijk een heel bijzondere manier om door middel van deze werkkampen kennis te maken met het eigen heem. De kosten van deelneming aan het Werkkamp 1984 zullen cir-

ca f 125,- pp. gaan bedragen. Opgave kan geschieden door middel van het gebruikelijke inlegvel in het driemaandelijkse tijdschrift. Indien de kosten mogelijk voor jongeren een beletsel voor deelneming zouden vormen, dan is ons bestuur bereid om hierbij een helpende hand te bieden. In dat geval gelieve U contact te nemen met ondergetekende.

Met het oog op de komende vakantiemaanden wens ik iedereen goed weer toe en een heel plezierige vakantie.

mei 1984

Th. v.d. Ven, voorzitter

VAN DE BOEKENPLANK

Van bos tot stad: opgravingen in 's Hertogenbosch/ red. H.L. Jansen.
Den Bosch: Gemeente 's Hertogenbosch, 1983.
319 p. ISBN 90-900053-1-5 Prijs f 42,50

Armenzorg in Den Bosch: de negen blokken 1350-1810/ door Ton Kappelhof.
Utrecht: Matrijs, 1983.
48 p. ISBN 90-70482-09-6 Prijs f 15,95

De industriële ontwikkeling van de gemeente Etten-Leur 1945-1980/ door P.W.H. Graat.
Tilburg: Katholieke Leergangen, 1983.
79 p. ISBN 90-70497-05-0 Prijs f 20,-
(Brabantse historische cahiers; dl. 2)

Economische omstandigheden en sociale aspecten in Waalwijk: armenzorg en werklozenzorg 1919-1939/ door A.C.W.M. van Mierlo.
Tilburg: Katholieke Leergangen, 1983.
77 p. ISBN 90-70486-02-0 Prijs f 10,-
(Brabantse historische cahiers; dl. 3)

Grote kerk Breda/ door M.F. Ysseling Luyten, 1984.
60 p. ISBN 90-6416-068-6 Prijs f 10,-

Noordbrabants historisch jaarboek 1983/84/ door P. Avonds, H.M. Brokken, P.M.M. Klep e.a. Walburg Pers, 1984. 227 p. ISBN 90-6011-277-6 Prijs f 39,50 (Varia Historica Brabantica; 12)

Lief en leed in en over de oude Peel/ door M.P.J. van de Brand. Van Spijk, 1984. 208 p. ISBN 90-6216485-4 Prijs f 39,50

Rooms Breda/ door Ad van Dongen. Groningen: Art Masters, 1983. 120 p. ISBN 90-266-0796-2 Prijs f 22,50

Bergen op Zoom verleden tijd/ door W. van Ham en C. Vanweesenbeeck.

Rijswijk: Elmar, 1983. 136 p. ISBN 90-6120-377-5 Prijs f 29,90

Molens in West-Brabant in oude ansichten/ door H.P.J. Loos en A.H.P.M. Meesters. Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 1983. 76 p. ISBN 90-288-2475-8 Prijs f 33,75

Waalre en Aalst in het verleden/ door S.H.A.M. Zoetmulder. Dl. 1. Waalre: Gemeente Waalre, 1983. 230 p. (Bestellen op gemeentehuis Waalre).

Wentersel vruuger: 1895-1960/ door Jos van der Heyden. Eindhoven: Bura Boeken, 1983. 407 p.

Voor degenen die dit unieke fotoboek van ons Kempische dorp nog niet in hun bezit hebben moeten wij helaas medelen dat het boek is uitverkocht. Wel meent de redactie Jos van der Heyden en zijn medewerkers te moeten feliciteren met hetgeen zij met geduld en vele uren hard werken tot stand hebben gebracht.

H. Huijbers

Luchtfotografie en Geofysische Prospectie in de de Archeologie.

Voor onze beide heemkundige verenigingen hield op 1 maart j.l. de Heer Ch. Léva, Directeur van het Interdisciplinair Centrum voor Luchtverkenning te Brussel, een lezing over dit onderwerp. Het genoemde centrum werkt internationaal met andere centra samen en beperkt haar werkzaamheden dus niet tot België alleen. De meertaligheid van de spreker gaf haar eigen cachet aan zijn bespreking van de doelstellingen van de activiteiten van het centrum en de daarbij toegepaste methoden zonder de begrijpbaarheid te schaden, zodat hij steeds een aandachtig gehoor had bij de vele aanwezigen.

De vanuit de lucht met het oog waargenomen bijzondere kentekenen aan de aardoppervlakte of aan de daarop aanwezige beplanting worden zowel op normale wijze als met infra-rode-stralen fotografisch vastgelegd en ter beschikking gesteld van het archeologisch onderzoek. Soms is het ook voor een goed resultaat wenselijk, vanuit de lucht rechtstreeks samen te werken met de onderzoekers op het terrein zelf.

Het ontdekken van archeologisch waardevolle verschijnselen, die met de naam structuren worden aangeduid, is een moeilijke arbeid. Het landschap b.v. in het gebied van het Limburgse is schadelijk veranderd door de ontginning van mergel- en kolenmijnen. Niet elke weers- of temperatuursituatie is voor op de archeologie gerichte luchtfotografie geschikt. De fotografische vastlegging van bijzondere structuren in het aardoppervlak geeft een kontrasterende kleurnuance aan, die reeds een minimaal verschil van temperatuur registreert tussen de structuren en haar onmiddellijke omgeving. Deze bijzondere structuren zijn zonder meer niet waarneembaar aan het aardoppervlak zelf. Eenmaal vanuit de lucht geregistreerd, kunnen ook weerstandsmetingen aan het aardoppervlak

de structuren nader preciseren en de archeoloog al dan niet aanleiding geven tot nadere opgravingen.

Via het gebruik van twee projectie-apparaten tegelijk gaf de Heer Léva op het ene scherm telkens twee beelden van hetzelfde onderwerp naast elkaar, hetzij vanuit verschillende gezichtshoeken, hetzij op normale wijze naast infra-rood-registratie. Een methode, die zeer verhelderend werkte.

De studie van de archeologie blijkt met deze dienst over een belangrijk nieuw hulpmiddel te beschikken en zal hiermede in de nabije toekomst wellicht tot nieuwe vondsten en verklaringen kunnen komen.

Th. van der Aalst

Uit de Buitenlandse Ruilabonnementen e.d.

Van meerdere heemkundige studiekringen uit Noord-Brabant ontvangt onze kring regelmatig een exemplaar van hun periodiek. Voor de inhoud daarvan verwijzen we naar de betreffende rubriek in het Tijdschrift "Brabants Heem". Indien iemand van u na raadpleging van die rubriek een van die periodieken ter inzage wenst, kan hij contact opnemen met de Heer Antoon Kockx, reeds genoemd als lid van de redactiecommissie van "De Rosdoek". Hij zal u dan kunnen medelen, of het gevraagde periodiek bij onze kring aanwezig is.

De zaken, welke aan de orde komen in de artikelen in de buitenlandse ruilabonnementen en eventuele andere dokumentatie, welke onze kring ontvangt, zullen wij voortaan, voorzover ze niet van interne aard zijn, onder bovengenoemde titel aan u doorgeven.

Als voorbeeld:

Van de Heemkring "Die Swane" te Heist-op-den-

Berg (België) ontvangen wij regelmatig zijn periodiek "'t Swanekoeriertje". In het nummer van januari 1984 gaat men als vervolg op het vorige nummer verder in op de winning van boekweit in het verleden in hun streek, verteld door een bejaarde boer. Mevrouw Miep Mandos uit Waalre bespreekt de vele gezegden, die rond de teelt en het verbruik van boekweit bestonden.

Het februari-nummer van "'t Swanekoeriertje" bevat o.a. een uiteenzetting over een tentoonstelling van volksklederdrachten uit hun streek in hun heemmuseum vanaf 13 april tot een niet nader genoemde dag in mei en over een optreden van het Brabants Volksorkest in Beerzel op 24 maart j.l.; verder een technische verhandeling over vroeger bij de boeren aldaar in gebruik geweest zijnde "slet" (dit is een houten slede) en een verklaring van de plaatsnamen Heist, Hallaar, Booischoot, Itegem, Schriek en Wiekevorst en tenslotte een artikel over het vroegere gebruik van extra-verzorgd roggestro voor het vlechten van stoelzittingen e.d.

Th. van der Aalst

De Brabantse Beekdalen

Voor de leden van onze kring hield de Heer J. Baan, Distriktbeheerder van de Stichting "Het Noord-Brabantse Landschap", een lezing over dit onderwerp op 12 december j.l.

Het gebied van onze kring is van vele beekdalen voorzien. Men heeft wel eens wat gelezen of gehoord over sommige activiteiten van deze stichting, die door de een instemmend worden vernomen, bij de ander al of niet gerechtvaardigd weerstanden oproepen.

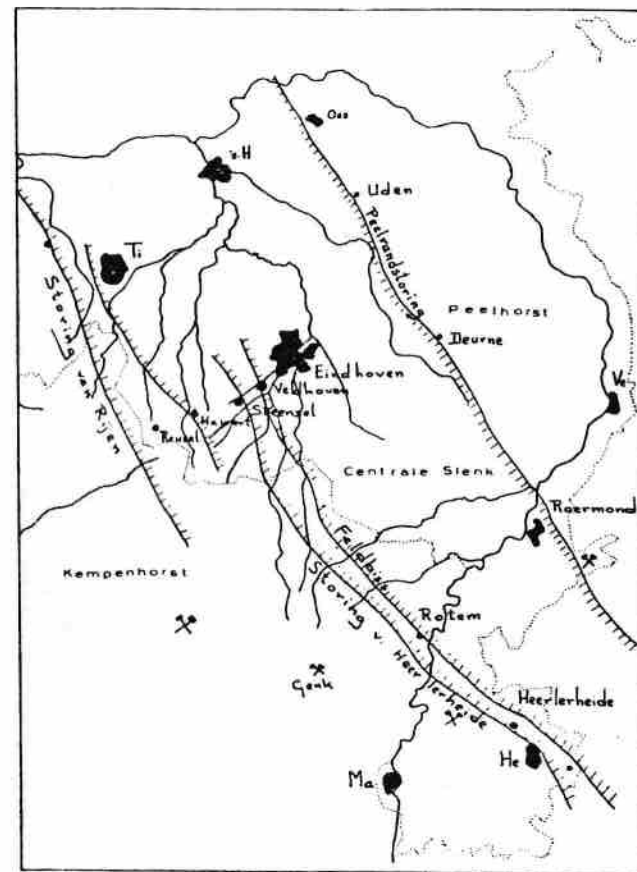
De Heer Baan slaagde erin, beide groepen duidelijk te maken, dat het beheer van het Bra-

bantse landschap en met name het beheer van de Brabantse beekdalen gericht is op de belangen van allen, die er mee te maken hebben. Hij erkende de primaire rechten van de belanghebbenden op een goede toestand in deze beekdalen, zijnde beroepsmatige gebruikers van de percelen, die langs de beken of wat verderverwijderd daarvan gelegen zijn en de voor- of nadelen daarvan ondervinden. Zonder deze primaire belanghebbenden te benadelen blijkt het echter ook dikwijls mogelijk, het schone, leerzame en biologisch wenselijke in deze beekdalen voor iedereen te behouden en te bevorderen.

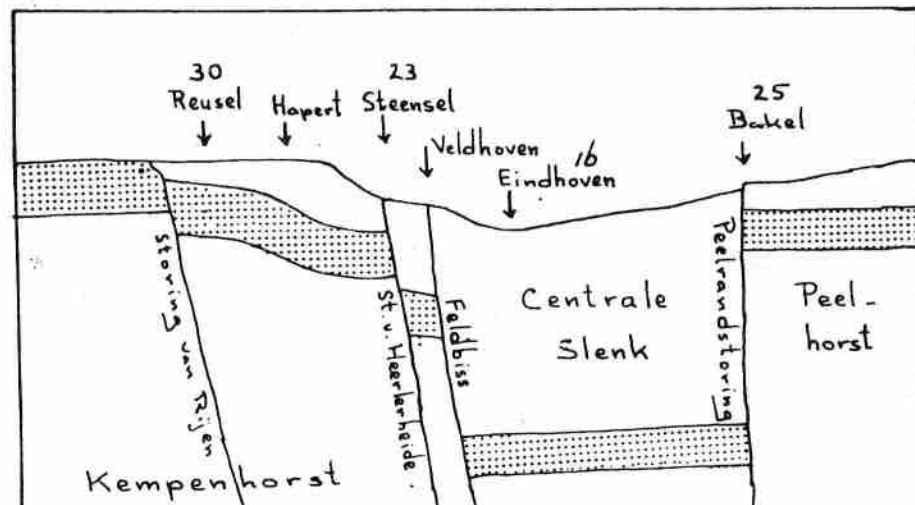
De beken zijn structuurbepalend voor het landschap. Onze beken zijn z.g. laaglandbeken; zij zijn zeldzaam in Europa, hebben een specifiek milieu en zijn zeer kwetsbaar voor wijzigingen. Het zijn regenbeken, dus geen bronbeken, en behouden in elk jaargetijde een - zij het wisselende - hoeveelheid water. Zij vinden hun oorsprong in het Brabants Massief en stromen door de Centrale Slenk naar het noorden, al maakt b.v. de Dommel wel een bocht naar links, wanneer zij tegen de dekzandrug van Midden-Brabant stuit.

De oudste menselijke nederzettingen blijken op de westelijke oevers van de beken te liggen: aan die kant waren de voor de landbouw geschikte landstroken het breedst.

In de loop der eeuwen is er veel veranderd aan de loop en de toestand van onze beken. Door ontginningen van naar de beken afwaterende woeste gronden, door verbetering van de beemden langs de beken, door het buiten gebruik raken van vele watermolens, door verstedelijking van bepaalde bevolkingsnederzettingen was menselijk ingrijpen in de vorm en de snelheid van de waterstroom noodzakelijk. Aan de bovenloop geschiedde dit door profielverbetering, ook in de middelloop ging men over tot

Schematisch overzicht van de storingen in Oost-Brabant en omgeving (naar J. C. van den Toorn, 1962)

Schematische doorsnede door de Centrale Slenk.

afsnijding van meanders. Deze verbetering in de stroomsnelheid en daardoor een snellere waterafvoer uit de bovenloop verergerde in de benedenloop tijdens de regenrijke seizoenen de toch al voorkomende overstromingen, zodat men gedwongen was met kunstwerken als stuwten e.d. de waterstroom beter te beheersen.

Bij de overgang van de zandruggen naar het beekdal is de beek voedselarm, wordt naar de beek toe voedselrijker, waarna aan de overzijde de voedselrijkdom stilaan weer over gaat in voedselarmoede. Van de bovenloop naar de benedenloop wordt het beekdal steeds rijker aan variatie in dier en plant. Er is een samenhang tussen de variatie-grootte van de fauna (de dierenwereld) en de flora (de plantenwereld). Het heidegebied is droog en is soortarm, zowel in dier als in plant. Het beekdal is vochtig en is veelsoortig zowel in dier als in plant. Op deze situatie is ook de vorm van de beek van invloed: een rechte beek heeft een konstante stroomsnelheid en op haar flanken is er weinig variatie in de plantensoorten; een meanderende (vele bochten makende) beek heeft een wisselende stroomsnelheid en een grote variatie in plantensoorten.

Na afsluiting van meanders treden in deze stil-water-armen snel biologische veranderingen op en wordt de natuur gevariëerder. Er gaan zich ook andere dieren vestigen en ook andere planten komen tot ontwikkeling.

Met vele dia's werd het bovenstaande verduidelijkt, waardoor we nog eens attent gemaakt werden op het mooie in grote of kleine vorm, dat wij dankzij onze beekdalen rijk zijn en welke rijkdom zo voor iedereen toegankelijk is.

Th. van der Aalst

JAARVERSLAG 1983

De gebeurtenissen in 'n jaar, dat gelukkig weinig schokkend was voor onze vereniging. Het leden-tal schommelt rond de 225. De activiteiten van onze kring worden geregeld door 50 personen bezocht. Bij de ene lezing wat meer, bij de andere wat minder. Bij excursies liggen de getallen wat extremer. Soms is een bus van 55 personen nog niet groot genoeg dan weer kom je met een volkswagen-busje beter uit.

Op 20 januari was de jaarvergadering. De activiteiten en verdere plannen voor 1983 werden bekend gemaakt. Dit gebeuren werd afgerond door een optreden van Ut Muziek met liedjes van ver voor 1983.

Op 25 februari waren we in Vessem, als gast van "De Hooge Dorpen", om daar naar Hr. Toorians te luisteren; hij vertelde daar over het Vendel in 't Gilde.

Op 10 maart doken we in het verleden van ons openbaar vervoer, want de Hr. Leideritz kwam ons wat vertellen over trams en tramwegen in ons kringgebied.

Op 18 maart hielden Johan Biemans en Frans Hoppenbrouwers in Bergeijk hun nieuwe boeken ten doop. Uw kring mocht deze plechtigheid organiseren en vele leden waren er bij.

Op 9 april gingen we kijken in de vuursteenmijnen van Reickholt, waar Hr. v.d. Bosch ons zo enthousiast voor gemaakt had. De dag werd afgesloten met een bezoek aan het Thermenmuseum.

Met een schitterend programma in het vooruitzicht vertrok een volle bus kringleden op 4 juni naar Aarschot, de Belgische kring, waarmee we een uitwisselingsprogramma hebben. Zondag 3 juli leidde Theo van de Ven ons per fiets langs een aantal grafheuvels. Als laat in de middag in "De Schaapskooi" de vla op is, is ook het eerste stuk van het verenigingsjaar afgesloten.

Op 20 september zijn velen van ons weer aanwezig als Jan van Hemelrijck begeistert vertelt over het wel en wee, dat de schrijver Ernest Claes overkomen is.

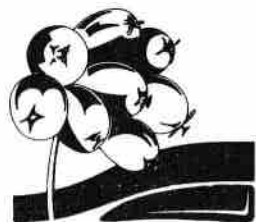
De Heemkunde kring uit Hilvarenbeek heeft op 22 oktober een goede excursie georganiseerd. Slechts een 15-tal leden kunnen getuigen, dat het werkelijk de moeite waard was.

17 november. De Smis is uitverkocht. Voor vele leden van de Hooge Dorpen en de Acht Zaligheden vertelt J. Slofstra over de Romeinse villa in Hoogeloon. Als we over 300 jaar terug willen komen, kan hij ons met zekerheid inlichten over het hoe en het waarom.

Op 12 december maakte Hr. J. Baan van het Brabants Landschap ons deelgenoot van zijn inventarisatie in de beekdalen.

Thans, op 12 januari 1984 doen wij aan U, kringleden, weer verslag van het afgelopen jaar. We hopen in 1984, bij onze activiteiten weer opnieuw en uitvoeriger op Uw hulp te kunnen rekenen.

C. Witmer

heemkundige studiekring
de acht zaligheden

Nieuwe leden:

Mevr. A. Tops, Riethoven.
Mevr. A. Tijssen, Riethoven.

FINANCIËEL OVERZICHT 1983

Inkomsten	Begroot	Werkelijk	Uitgaven	Begroot	Werkelijk
Contributie's	f. 6500,-	f. 6147,-	Honoraria	f. 1250,-	f. 645,-
Subsidie's	" 750,-	" 1017,-	Zaalhuur	" 700,-	" 602,90
Bijdrage excursies	" 1100,-	" 1290,-	Portie - Drukwerk - Reisk.	" 3000,-	" 2577,03
Ab. Rondboek	" 65,-	" 320,30	Excursies	" 1400,-	" 1555,45
Verkoop boeken	" -,-	" 615,-	Afdr. Brab. Heem	" 3000,-	" 2290,-
Rente	" 300,-	" 475,26	Studiegroepen	" 600,-	" 540,01
			Lidm. - Representatie	" 500,-	" 743,84
			Div. Onkosten	" -,-	" 213,85
Saldo	" 1735,-	" -,-	Saldo	" -,-	" 696,48
	f. 10450,-	f. 9864,56		f. 10450,-	" 9864,56

Balans per 31-12-1983

Activa		Passiva	
Kas	f. 120,40	Drukkerij Verhagen	f. 173,46
Postgiro	" 341,01		
Giro renterek.	" 1133,07		
Bank prive rek.	" 148,35		
Bank Spaarrek. (res. fonds)	" 3000,-		
Schrijfmachine	" 1,-		
Boekenbezit	" 200,-		
3 Exempl. D.E.S.	" 22,50		
220 Exempl. Rondboek 28	" 550,-		
Opbergmateriaal	" 400,-	Vermogen	" 5742,87
	f. 5916,33		f. 5916,33
		Kasmiddelen per 1-1-1983	f. 4246,35
		per 31-12-1983	f. 4942,83

BEGROTING 1985

Baten		Lasten	
Contributie's	f. 6800,-	Honorarie	f. 900,-
Subsidie's	500,-	Zaalhuur	750,-
Bijdrage excursies	1600,-	Portie - drukw. reisk.	3000,-
Ab. Rosdoek	250,-	Afdracht Brabants Heem	2600,-
Rente	250,-	Excursies	1600,-
		Studiegroepen	800,-
		Lidm. representatie	700,-
Saldo	1250,-	Div. onkosten	300,-
	f. 10650,-		f. 10650,-

Discussie opengesteld

Scherpenering ----- Scherpenharing.

Eind maart ontstond er in Oerle opwinding over de straatnaamwijziging van Scherpenering in Scherpenharing.

Volgens de straatnaamcommissie moest deze weg, onder verwijzing naar A.P. de Bont Scherpenharing heten.

In het Eindhovens Dagblad van 31 maart j.l. verwees Bijnen de benaming Scherpenharing naar het rijk der fabelen. Hij gebruikte ter ondersteuning van deze uitspraak een aantal benamingen uit oude kadasterkaarten en andere archiefstukken, die in de richting wezen naar Scherpenering.

Wie heeft gelijk?

We hebben een aantal etymologische woordenboeken erop nageslagen.

Over het eerste deel van het woord "scherp" bestaat voorlopig weinig twijfel: scherp betekent steil en spits.

V.w.b. het tweede deel van het woord -haring. Dit zou volgens A.P. de Bont een verlengde vorm zijn van -haar - en dit zonder verschil in betekenis.

Volgens Gijsseling (Toponimisch Woordenboek) is Haren, Haar in de verschillende locatie afgeleid van het germaanse woord -haru - is zandige heuvelrug.

Nu vonden we de plaatsnaam Haar in de buurt van Denekamp-Ov. De naam komt in de oude aktes ook voor als Here. Zo zijn ernog enkele voorbeelden te vinden.

Als wij de verklaring van Gijsseling en A.P. de Bont overnemen nl. steile heuvelrug, zijn beide spellingen mogelijk en blijft de vraag welke spelling de voorkeur verdient.

Aangezien de volksmond altijd de -e- gebruikt heeft, zou voor de benaming Scherpenering/Scherpenharing gekozen moeten worden.

Misschien zal een uitgebreid onderzoek met be-

hulp van archiefmateriaal, omringende veldnamen, luchtfotos en bodemonsters een licht kunnen werpen hoe de huidige benaming is ontstaan.

Zolang dat niet is gebeurd is er nogmaals geen enkele aanleiding om de naam te veranderen.

H.B. en A.D.

We hebben afgezien van een lit. opgave wegens plaatsgebrek. Deze kan bij de redactie worden opgevraagd.

De Acht Zaligheden

De Stichting Brabants Heem heeft in 1975 - als twaalfde bijdrage tot de studie van het Brabants heem - het boek "De Acht Zaligheden; oude kern van de Kempen" uitgegeven. Drs. H. Mandos opent met een uitvoerige levensschets van Petrus Norbertus Panken (1819-1904). A.D. Kakebeeke vervolgt met wat volgens hem gezien moet worden als een cultuurhistorisch streekdiagram. En tot slot weer Mandos, die nu de naam Acht Zaligheden onder de loep neemt.

De Acht Zaligheden!

Mandos gaat er uitvoerig op in. Met het opsommen van de acht is er geen twijfel bij Eersel, Duisel, Hulsel, Knegsel, Netersel, Reusel en Steensel.

Dat zijn de zgn. -sel-dorpen, dorpen die u op de kaart terug kunt vinden en een -sel-uitgang hebben. En dat zijn er welgeteld zéven.

Door de jaren heen is min of meer wetenschappelijk gezocht naar de achtste. De een houdt het erop, dat gevoelsmatig Bladel de achtste zou moeten zijn. De ander tovert Wintelre (spreek uit Wijntersel) als de ontbrekende tevoorschijn. Omdat de befaamde dominee S. Hanewinkel (1803) schijnbaar van niets wist en de gezaghebbende

Dr. C.R. Hermans de naam Acht Zaligheden als eerste te boek stelde (1845), kon de tijd van ontstaan worden afgebakend.

Op grond van een passage in het boek "Schets van de landhuishouding der Meijerij" van W.D.J. Itersen (1868) en onder verwijzing naar een handschrift van P.N. Panken over de geschiedenis van Eersel (1883) volgt dan de conclusie:

"Twee feiten staan hiermee wel vast: naar oorsprong een naamgeving uit de tijd van de Hollandse inkwartiering, door militairen verbreid met een uitgesproken kleinerende intentie".

Het woordje "wel" duidt er op dat die genoemde feiten (nog) niet zijn hard te maken.

De Acht Zaligheden?

Tijdens de zgn. Hollandse inkwartiering, dat wil zeggen tijdens de Belgische Opstand (1830-1831), hield een 21-jarige luitenant van de vrijwillige schutterij een journaal bij. Johannes Ludovicus Kikkert heette hij. Hij was een Noordeling, uit Texel. Hij behoorde tot de 3e divisie, die met ruim 7000 man in de buurt van Eindhoven lag. Begin augustus 1831 werd de marsorder gegeven naar België op te rukken. Zonder noemenswaardige krijgsverrichtingen keerde hij 'n paar weken later terug. Daarna hield hij zich nog enige tijd in Kempenland en omstreken op.

Van dag tot dag noteerde hij nauwgezet zijn eigen handel en wandel en tevens alles wat hij hoorde en zag, zonder ergens doekjes om te winden.

Zijn dagverhaal vormt de basis van het onlangs verschenen "Bericht van de 10-daagse veldtocht; België en Noord-Brabant in de frontlijn, 1830-1834 (Rotterdam, 1980)", geschreven door de nu levende J.G. Kikkert, historicus te Oostvoorne.

Op blz. 142 lezen we:

"Ons bataillon kreeg order naar het dorp Vessum en naar de onder het dorp behorende gemeenten te moeten marcheren, de Compagnie waarbij ik behoorde werdt toen gedetacheerd naar het dorptje genaamd Knegsel, een uur van Vessum verwijderd. Het was een ellendig dorptje, hetwelk zelve door de Noord-Brabanders voor een der acht Zaligheden wordt uitgescholden."

Dit schreef tweede luitenant Kikkert ter plaatse in oktober 1831!

Voor de zekerheid meteen de auteur gebeld met de vraag hoe betrouwbaar zijn voorvader is. Per slot van rekening zet de laatste zin de traditionele verklaring van de naam Acht Zaligheden op z'n kop.

Zijn antwoord was geruststellend.

We weten nu zeker dat de naam Acht Zaligheden in oktober 1831, tijdens de zgn. Hollandse inkwartiering al gangbaar was, met Knegsel als één van de acht.

De Acht Zaligheden!?

... Knegsel... hetwelk zelve door de Noord-Brabanders voor een der acht Zaligheden wordt uitgescholden...

Welke acht, en waarom toch?

Wellicht blijkt in de komende tijd wel dat de etymologische link -sel - sellig - Zelig losgelaten zal moeten worden. Misschien zal dan aangetoond kunnen worden dat om een bepaalde reden een achttal dorpen in - en mogelijk ook buiten--Kempenland op een rijtje konden worden gezet. Zou die reden geweest kunnen zijn dat het Nederlandse veldleger een aantal dorpen 'begunstigde' met inkwartiering..., met andere woorden: tot "Zaligheden" van de troepen maakte? En zou het kunnen dat toen pas opviel dat hun namen alle op -sel uitgingen?

Kanttekening van de redactie:

Als de Kikkert van 1830-1831 gelijk heeft, dan scholden de Noordbrabanders zelf hun streek voor "De Acht Zaligheden" uit.

Maar wie bedoelt hij met "de Noordbrabanders"?

Waren dat de bewoners van de Kempen? Vreemd, dat die hun eigen streek bespotten tegenover de militairen, die zij als indringers beschouwden! Waren dat de weinige profiteurs uit hun midden, die in een aanpappen met de militairen een kans op profijt zagen?

Of waren het misschien de dienstplichtige militairen, uit welke plaats in Noord-Brabant ook, die met Kikkert in de Kempen ingekwartierd lagen? Die Brabantse dienstplichtigen zullen zeer waarschijnlijk van hun noord-nederlandse collega's het schimpen op de armoede van de kempische dorpen en hun uitingswijze hebben overgenomen. Gemakshalve maar mee-schimpen en mee-kankeren in een besloten massa-groepering als de militaire dienst is nog steeds een algemeen verschijnsel. Deze gedachte sluit echter geenszins uit, dat de benaming "De Acht Zaligheden" reeds vóór 1830 in gebruik was.

Zoals in het artikel van Drs. H.Mandos al wordt aangetipt, kan het bijvoegsel "Zaligheden" gewoon overdrachtelijk bij het getal "acht" gekomen zijn. Zou het getal "twaalf" aan de orde zijn geweest, dan zou wellicht het bijvoegsel "Apostelen" verschenen zijn. De kennis van de Bijbel beheerste nu eenmaal in vele eeuwen zeer sterk het denken van de meeste mensen en de formulering bij het uitdrukken van hun gedachten. Voor de meeste lage getallen was wel een aansprekende vergelijking in de bijbel te vinden.

Oudere lezers zullen wellicht dit feit terugkennnen in een vroeger "aftel"-vers, waarvan enige passages luidden:

.....

Vier Evangelisten, die hier redetwisten
Drie

Twee stenen tafelen, aan Mozes gegeven,
Ene God alleen, Ene Zaligmaker en anders
geen.

Enigszins afstaand nemend van Drs H.Mandos zij opgemerkt: dat Dominee S. Hanewinkel (1803) de benaming "Acht Zaligheden" niet vermeldt, wil nog niet zeggen, dat hij die niet gekend heeft. Het schertsend overnemen van een bijbels begrip voor een profaan feit zal hij als hoogserieuze en streng reformatorisch gevormde persoon niet hebben kunnen waarderen. Als het betreffende bijbels begrip in zijn eigen kringen dan ook nog afwijkend met "De Acht Zaligsprekingen" betiteld wordt, kan er voor hem best een reden zijn geweest om de "inheemse" benaming "De Acht Zaligheden" dood te zwijgen.

De benaming "gemeenten" in het Kikkert-citaat kan niet doelen op de gelijknamige bestuurlijke eenheid en haar totale grondgebied, maar moet hier wel als "gemeeynten" gelezer worden, namelijk de ruime onontgonnen niet aan partikulieren in eigendom toebehorende gebieden buiten de dorpskernen. Deze gebieden leenden zich het beste voor het opzetten van een kampement.

Van een vroeger ontstaan van de benaming "De Acht Zaligheden" gewaagt Ben Janssen in zijn boekje "Bokken en Spurriemökken - Spotnamen en spotrijmen uit Brabant", als hij daarin schrijft: "De betreffende dorpen worden zo genoemd omdat ze eindigen op de letters -sel. In de franse tijd maakten de franse soldaten daar -sal van, vandaar de naam "De Acht Zaligheden".

De schrijver Ben Janssen zal zijn bron hiervoor wel gehad hebben; betwijfeld moet echter worden of deze bron voor de juistheid van geschiedschrijving enige waarde heeft. De strekking van zijn boekje richt zich namelijk op de folklore en dat is een heel ander terrein dan bewuste geschiedschrijving.

Th. van der Aalst

BRANDWEER

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de vrijwillige brandweer van Westerhoven, heeft ons kringlid, de heer W. van Nuenen, oud-burgemeester van Westerhoven, een onderzoek verricht in de archieven van zijn gemeente. Van het resultaat van zijn naspeuringen willen wij u in een aantal afleveringen van De Rosdoek laten kennismaken.

Redactie

BRANDPREVENTIE EN BRANDBESTRIJDING IN WESTERHOVEN

Het eerste reglement tot voorkoming en bestrijding van Brand, dat zich in de archieven van de gemeente Westerhoven bevindt is van 5 maart 1759, en is vastgesteld door de Dingbank te Bergeijk, en is van kracht voor de dorpen Riethoven, Westerhoven en Borkel en Schaft. Bergeijk had toen al een reglement.

Dit reglement luidde als volgt:

Reglement tot voorkominge van Brandt, over de Dorpe van Riethoven, Westerhoven, Borkel en Schaft.

1. Eerstelijk de verkiesinge zal staan van Brandmeesters aan den heer officier en Scheepenen aldaar.
2. Daar sullen gestelt worden in ieder Dorp twee Brandmeesters aan welke door de gemeentens ter hand sullen gesteld worden Brandleeren en haaken etc.
3. De Brandmeesters sullen sodra eenige kennisse van Brand bekomen hebben sig aanstonds begeeven naar het huys op zijn gehugt, daar den brand is, en mede brengen de leer en brandhaak.
4. In cas van Brand sal den Brandmeester ieder op zijn gehugt, continueel overal toesigt hebben daar het de noot sal komen te vereysen, en een ieder haar in het blusse van Brandt moeten gehoorsaeme in alles wat hen op een Doenlijke weijse sal worden geordonneert, op eene boete van vijf en twintig Stuyvers.
5. Wanneer binnenshuys Brandt mogte ontstaan zullen die geene welke sig daar inne bevinden aanstonds op Straat den Brandt Uyt roepen sonder die te mogen verbergen, op eene boete van drie gulden, ingevalle van Brandt sig vervolgens buyten de huysinge quame te openbaare.
6. Ook sal men in den Brandt alarm maeken en de Brandtklok kleppen waarop de tien naaste huysen bij den Brandt ieder een Emmer of keetel sal hebben te brengen, ter plaatse daer den Brandt is, om daar van aanstonds gebruyk te kunnen worden gemaekt, op peene die geene daar inne nalatig sijn te verbeuren Eenen gulden.

7. Niemandt sal vermogen eenige assche te leggen in sijn huys, schuur, schop of stallinge, nog eenig Hooy, Stroy, turf, hout, of anderē brandstoffen op de schelft of Solder, aan den Schoorsteene maar sullen daar af moeten blijven ten minste twee voeten op de boete van Dartig Stuyvers.
8. Niemand sal met eene brande kaars of lamp in schuur, schop of stallinge moogen gaan, ten waere de selve in een digte beslooten Lantaern stond, nog ook sonder digte Lantaern eenig ligt in de stallen ophangen veel min met een brandende pijp daar ingaan, op een boete van Dartig stuyvers.
9. Een ieder sal gehouden weesen binnen agt dagen na publicatie deeses, de Spleeten Borsten, Scheuren, welke in de Schoorstenen van Backovens, Brouwerye, Smitse en andere vuurplaatse bevonden worden toe te maken, en digt te houden op een boete van Dartig stuyvers.
10. Dat van nu af aan de waterpoelen en Kuylen en putten soo van de gemeente als particuliere jaarlijks in de maanden van Augusty of September, sullen moeten gevegt, gediapt en gebreet en dat daarover, als mede over de de schoorstenen, ovens Backerye en Brouweryen, Moutereyen en andere vuurplaatse, de Schouwen door de Regenten en Brandtmeesters in dier tijdt sullen worden gevoert, en sullen de gebreekige verbeuren een boete van dartig stuyvers.
11. Alle peene en boeten in dit reglement gespecificceert sullen genooten en geprofi-teert worden 1/3 bij den Heer officier, 1/3 bij den armen en het overige 1/3 bij den aanbrenger welke voors, peene en boeten uyt kragte van Haar Hoog Mog. rex van den 6 February 1732 bij parate Executie door den officier moogen worden ingevordert, en worden tot het doen der Calangies, midts deesen

geauthoriseert, alle de geene die in gemeentens Dienst sijn en onder Ede staen.

Aldus het voors: Reglement geapprobeert ende gearresteerd bij de ondergeteekende Heer officier en Scheepenen en verdere Regente ter vergaderinge van Heeden den vijfdē Maart 1700 Negen en vijftig waaren onderteekeent

J.W.D.D. Jongh, Dirk Bosmans, Jan van den Bos, Cartel Smits, Adam Verweijen, (onderstond) Mij Present en was geteekent J.G. de Haas Instituēt Secretaris.

Op 2 juli 1804 nemen de gemeentebesturen en de gecommiteerden van de Dingbank Bergeijk, Riethoven, Westerhoven en Borkel en Schaft weer een besluit tot vaststelling van een brandreglement, nagenoeg hetzelfde als het voorgaande, alleen thans aangevuld met een bepaling over de taak als brandmelder van de "Nagt Roeper of Klopma-ker", en een bepaling regelende de premie aan degene het eerst "de alarmklop sal kleppen", en een nieuwe preventie bepaling luidende:

"Niemand sal eenig Vlas of andere Brandstoffen in de ovens mogen droge, nog ook hetselve boven op de ovens te leggen, ook sal niemand in 't vervolg een oven digt onder het dak mogen leggen, en die er tans te digt bij leggen sal het dak boven deselve behoorlijk met leem moeten worden besmeert om ongelukken voor te komen en alles op eene boete van eene gulden tien stuyvers."

Dit zelfde reglement wordt op 20 april 1822 nog eens door de Raad van de gemeente Westerhoven vastgesteld en door G.S. goedgekeurd. Dit omdat toen de gemeenteraad het bestuur vormde van de inmiddels gevormde gemeenten.

Uit deze reglementen en het daarin genoemde instrumentarium voor de brandbestrijding krijgt men niet direct de indruk dat als er brand was, er veel aan gedaan kon worden.

Het gemeentebestuur dacht er waarschijnlijk ook zo over, want in meer dan 50 jaar gemeentereke-

ningen ben ik alleen in 1820 één rekening tegengekomen, betaald aan J. vd Sanden, smid, van f 1,20 voor "twintig naagels voor branthaaken en tien krammen en ringen saamen eenen gulden en vier stuyvers". En de eerstvolgende nota van onderhoud aan brandweermateriaal is van december 1879, namelijk van de timmerman P.J. Smolders "voor het zetten van 5 stelen en leveren van 2 stelen in de brandhaken, is samen f 1,75". Dus werd aan brandbestrijding niet veel aandacht besteed.

In januari 1823 houdt het provinciaal bestuur een enquete over de aanwezigheid van brandblusmiddelen en brand-reglementen. Over het resultaat hiervan bericht de gouverneur de gemeenten op 10 mei 1823, en merkt hierbij ondermeer op: "dat sommige dier besturen den slechten toestand der gemeentes kan hebben opgegeven, als de reden, die hun belet om, vooralsnog, eene brandspuit aan te koopen, en dat andere vermeenen dat eene zodanige spuit in hunne gemeente, als veeltijds gebrek aan water hebbende, of om de verspreide ligging der huizen, en de onbruikbaarheid der wegen gedurende de winter, van te weinig effect, en het dus onnodig zal zijn tot den aankoop derzelve over te gaan".

Hij merkt hierbij op dat ook tot aankoop van een of meer draagbare brandspuiten kan worden overgegaan, waarvan de kosten niet hoog zijn. Hiermede is bij onbruikbare wegen de brand toch wel te bereiken, ook een geïsoleerde woning. Wat betreft het niet aanwezig zijn van voldoende water in sommige tijden van het jaar wijst hij er op, dat dan toch in die niet droge tijden zo'n spuit onbetwist zijn nut kan hebben. Maar het resultaat is toch geen spuit, ook geen draagbare. Wel wordt in 1824 het Brandreglement aangevuld en wel als volgt:

Amplificatie op het Brand Reglement.

Het gemeentebestuur van Westerhoven, provincie

Noord Brabant heeft ingevolge Besluit van hun Edele Groot Achtbare de Heere Gedeputeerde Staten dezer provincie van den 4 december 1823 en de reserve vervat in het Brand Reglement dezer gemeente van den 20 april 1822 geaprobeerd den 25 july daaraanvolgende, bij ampliatie van hetzelfde Brand Reglement gearresteerd de volgende artikelen:

Art. 1

Het plaatsen van mijten van hooi, stroo, hout en andere ligtelijke ontvlambare stoffen op de straten en Publieke wegen in de nabijheid van gebouwen wordt verboden op eene boete van Eene gulden vijftig cents, ten behoeve van de gemeentenskas, in te vorderen onverminderd de verplichting tot dadelijke wegruiming van dezelve of wel dat by wygering van de overtreders, om op de eerste aanzegging de Boete te betalen, en die myten weg te ruimen, tegen dezelve Proces Verbaal zal worden geformeerd en hetzelfde ter vervolging aan den competenten Regter zal worden afgezonden.

Art. 2

Ook wordt verboden het zetten van turf en brandschoppen voor de Huizen aan de straten op publieke wegen in de nabijheid van gebouwen, en die welke reeds staan zullen ten minsten van de straatzijde moeten worden beplankt, of gewit en gelijmd mede op eene boete van Eene gulden vijftig cents ten behoeven van de gemeentenskas, zullende bij wygering en op de Eerste aanmaning de boete te betalen, de schoppen te ruimen of dicht te maken, tegen de overtreders alsmede Proces Verbaal worden geformeerd, ten einde als in het vorige artikel is gemeld.

Art. 3

Ook wordt verboden het leggen van hout en andere stoffen, het wasschen van pluksel of beestvoeder in de Brandkuylen, het gaan over de straten met brandende pijpen, tenzy dezelve voorzien zijn van een muts of dopje, alles op eene boete van Eenen gulden vijftig cents, mede ten behoe-

ven van de gemeentenskas, zullende bij wygering van Betaling der boete daarvan mede Proces Verbaal worden geformeerd.

Wordende alle Beambten dezer gemeente en in het byzonder de Rot- of Brandtmeesters gelast om op de nakoming dezses te letten, en van de overtredingen aanstonds den Schout kennis te geven, teneinde overeenkomstig de Wet daarmede te handelen.

Westerhoven den 8 July 1824.

(Wasgetekend) A. van Galen, J. Schellens, A. van Mierlo, F. Verhagen, J. Verhagen, S. van Gerwen, en Jan Corsten.

(Lager stond) Roest secretaris.

(wordt vervolgd)

